

УДК 338.2

Наталія Анатоліївна СТЕПАНІУК

кандидат економічних наук, доцент кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, e-mail: stepanuk@ua.fm, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8848-262X>

ВПЛИВ СУЧАСНОГО РЕФОРМУВАННЯ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Степанюк, Н. А. Вплив сучасного реформування на розвиток національної економіки // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць (ISSN 2313-4569); за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2018. № 1 (65). С. 50–59.

Анотація. У статті досліджено історичний розвиток економіки України за роки незалежності. Визначено основні проблеми сучасного реформування. Проаналізовано причини занепаду української економіки та досліджено передумови виникнення кризи. Узагальнено найбільш вагомі причини негативного розвитку економіки, серед яких спостерігаються внутрішні й зовнішні, об'єктивні та суб'єктивні впливи. Запропоновано перелік чинників, які найбільше вплинули на негативну динаміку національної економіки, а саме: розмитість мети, стратегії й тактики розвитку України; неефективне державне управління економікою; недобросовісна та хаотична приватизація в Україні; застарілий державний менеджмент; зростання державного боргу через лобіювання приватних інтересів урядовцями; нестабільність банківської сфери; несприятливий інвестиційний клімат; втрата суверенності держави; катастрофічне зниження чисельності населення країни.

Ключові слова: національна економіка; сучасне реформування; криза; державне управління; реформування економіки.

Наталья Анатольевна СТЕПАНЮК

кандидат экономических наук, доцент кафедры философии, экономики и менеджмента образования, Ровенский областной институт последипломного педагогического образования, e-mail: stepanuk@ua.fm, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8848-262X>

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННОГО РЕФОРМИРОВАНИЯ НА РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Степанюк, Н. А. Влияние современного реформирования на развитие национальной экономики // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов (ISSN 2313-4569); под ред. М. И. Зверькова (глав. ред.) и др. Одесса: Одесский национальный экономический университет. 2018. № 1 (65). С. 50–59.

Аннотация. В статье исследовано историческое развитие экономики Украины за годы независимости. Определены основные проблемы современного реформирования. Проанализированы причины упадка украинской экономики и исследованы предпосылки возникновения кризиса. Обобщены наиболее значимые причины негативного развития экономики, среди которых наблюдаются внутренние и внешние, объективные и субъективные влияния. Предложен перечень факторов, оказавших наибольшее влияние на негативную динамику национальной экономики, а именно: размытость цели, стратегии и тактики развития Украины; неэффективное государственное управление экономикой; недобросовестная и хаотичная приватизация в Украине; устаревший государственный менеджмент; рост государственного долга из-за лоббирования частных интересов правительства; нестабильность банковской сферы; неблагоприятный инвестиционный климат; потеря суверенитета государства; катастрофическое снижение численности населения страны.

Ключевые слова: национальная экономика; современное реформирование; кризис; государственное управление; реформирование экономики.

Nataliia STEPANIUK

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Philosophy, Economics and Management of Education, Rivne Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, e-mail: stepanuk@ua.fm, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8848-262X>

INFLUENCE OF MODERN REFORMING ON THE NATIONAL ECONOMY DEVELOPMENT

Stepaniuk, N. (2018), *Influence of modern reforming on the national economy development*. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Vplyv suchasnoho reformuvannya na rozvytok natsionalnoi ekonomiky; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], *Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 1 (65), pp. 50–59.

Abstract. *The article deals with the historical development of the Ukrainian economy during the years of independence. The main problems of modern reforms are determined. The main reasons for the decline of Ukrainian economy are analyzed and preconditions for the emergence of the crisis are investigated. The most important reasons for the negative development of the economy, which include internal and external, objective and subjective influence, are summarized. The list of factors that most commonly affected the negative dynamics of the national economy is proposed, namely: the blurring of the purpose, strategy and tactics of Ukraine's development; inefficient state management of the economy; indecent and chaotic privatization in Ukraine; outdated public management; the growth of public debt through lobbying for private interests by government officials; instability of the banking sector; unfavorable investment climate; loss of sovereignty of the state; catastrophic population decline.*

Keywords: *national economy; modern reforming; crisis; public administration; reforming the economy.*

JEL classification: *E200; H110; P110*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом багатьох років реформування економіки України визначається як один із базових інструментів покращення життя населення, виходу із кризи та зайняття гідного місця у світовій господарській системі. Проте, порівняно з іншими країнами світу, українські реформи проходять менш ефективно й мають частіше негативні впливи на соціально-економічний стан як держави в цілому, так і її регіонів. Отже, низька результативність реалізованих у попередні роки реформ, відсутність теоретико-методологічного обґрунтування структурно-логічної моделі послідовності процесів реформування економіки України та її регіонів на всіх рівнях суттєво уповільнюють реалізацію сучасних реформ. У зв'язку з цим виникає протиріччя між необхідністю швидкого й ефективного проведення реформ для підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості України, з одного боку, і невизначеністю в методологічному й методичному плані щодо формування організаційно-економічного механізму реформування економіки України та її регіонів.

Саме тому національна економіка України може відповідати на виклики кризових коливань та вирішувати завдання динамічного розвитку лише на основі економічного зростання. Усе це зумовлює актуальність та науково-практичну значущість проведення досліджень у сфері аналізу результативності проведених економічних реформ в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У сучасній економічній літературі дослідженню українських реформ та їх наслідків присвячено праці багатьох економістів і політичних діячів, зокрема, таких як: В. Бодрова, Н. Балдич, О. Сафронова [1], Е. Лібанова [2] та ін.

Узагальненням досвіду щодо реалізації реформ на макроекономічному рівні в зарубіжних країнах та проведенням оцінок впливу позитивних і негативних наслідків реформ на соціально-економічний розвиток займаються такі вчені, як О. І. Амоша, В. П. Антонюк, Л. Г. Мельник [3], В. М. Геєць [4], В. М. Полтерович [5], Л. В. Шинкарук [6], Л. А. Кравченко [7], П. Самуельсон [8] та ін.

Як зазначає засновник теорії реформ В. М. Полтерович, у сфері дослідження реформування економічна наука зазнала наймасштабнішої катастрофи. Адже в країнах колишнього СРСР вона виявилася неспроможною спрогнозувати всю глибину негативних наслідків реформ. Лібералізація цін сприяла їх швидшому та тривалішому зростанню, ніж прогнозувалося експертами. Прагнення стабілізувати ціни зумовило формування неплатоспроможності та перехід до бартеру. Реформування податкової системи створило

тіньову економіку. Послаблення державного контролю, що мало за мету створення конкурентного середовища, створило неабияке розповсюдження корупції [5].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне досягненням науковців щодо опрацювання зазначеної проблематики, залишається місце для подальшого поглибленого дослідження проблем та ризиків сучасного реформування національної економіки. Сучасні підходи до реформування, нажаль, рідко враховують причини попередніх невдач. Вважаємо, що саме аналіз здійснених реформ в історичному розвитку і може дати відповідь на те, чому є значні проблеми в національній економіці та яким шляхом реформування варто йти далі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу сучасних реформ на розвиток національної економіки України та визначення основних результатів. Для досягнення поставленої мети використані такі методи: аналізу та синтезу – для аналізу й оцінки результатів соціально-економічних реформ; абстрактно-логічний – для узагальнення основних помилок, які були допущені на попередніх етапах реформування економічної системи країни; системно-логічний – для визначення чинників, які впливають на організацію процесу розробки напрямів подальшого реформування економіки України; графічний – для ілюстрації висновків, отриманих за результатами дослідження.

Завдання, які потребують вирішення: охарактеризувати сучасний стан реформ; визначити їх результативність та причини негативного розвитку економіки України; дослідити ці причини в розрізі можливих наслідків у майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творення нової держави завжди супроводжується бурхливими процесами трансформації в житті людей. Це стосується економічної, політичної, соціальної, екологічної та інших сфер. Україна йшла таким же шляхом, але порівняно з іншими країнами Східної Європи результативність реформ є незадовільною. М. Павловський пропонує до стратегічних помилок, здійснених у перші роки реформ, віднести такі: реформи почалися без мети, безсистемно, без формування промислової політики; був обраний шлях до дикого капіталізму; державу повністю відлучили від регулювання економіки; у тодішніх політичних і економічних лідерів спрацювала більшовизація мислення: від однієї крайності в розвитку суспільства – державного соціалізму (стовідсоткове втручання держави в економіку), до іншої – класичного (дикого) капіталізму (нуль відсотків втручання держави в економіку), хоча обидві ці системи вичерпали себе у ХХ столітті; від однієї класичної економічної теорії Маркса до іншої, теж однієї – монетарної, Фрідмена, у той час як у розвинутих країнах опираються одночасно на сукупність економічних теорій [9, с.62–63]. Крім того, на початку реформування в Україні не були створені умови для розвитку вітчизняного промислового виробництва, внаслідок чого ринкова система не мала точки опори. Фінансова інфраструктура також не відповідала потребам виробництва, а первісне нагромадження капіталу відбувалося не за рахунок реального виробництва, а за рахунок перерозподілу капіталів, створених за радянських часів.

Проаналізувавши основні причини зниження загального розвитку національної економіки України за роки незалежності, було виявлено, що, нажаль, країна не змогла скористатися перевагами самостійності та незалежності і, тому сподівання українців на краще життя не виправдалися. Особливо постраждала економіка й соціальні умови життя за останні роки – 2014–2017. Серед найбільш вагомих причин негативного розвитку економіки прослідковуються внутрішні й зовнішні, об'єктивні та суб'єктивні обставини, серед них:

1. Розмитість мети, стратегії й тактики розвитку України. З початку незалежності загальні підходи до планування, формування цілей і далі нагадували соціалістичне планування. Змінилося лише те, що не було обов'язковості виконання, контролю та відповідальності. Вступивши в еру ринкових відносин, уряд країни не доклав відповідних зусиль, не застосував необхідні методи, а відпустив регулювання на самотік. Без державної підтримки почалося тотальне знищення потенціалу України: деградувала економіка, зруйнувався потужний національний капітал, відбулося нарощення державних боргів.

Багато років Україна рухалася в своєму розвитку до «покращення», яке було лише на словах і не закріплювалося ніякими законодавчими актами. З часом, стратегічною державною метою було проголошено – «вступ до НАТО та інтеграцію в ЄС».

Погоджуємося з науковцями, які вбачають, що ця мета була сформульована неправильно, оскільки, під метою державного розвитку будь-якої цивілізованої країни треба розуміти досягнення комплексу соціально-економічних, екологічних та інших стандартів, які формують певний рівень якості життя населення країни на зазначену перспективу [10, с.31]. Досягнення поставленої мети можливе лише за умови постійного нарощування науково-виробничого та фінансово-економічного потенціалу країни, які визначають усі інші сторони суспільного розвитку. Вступ до ЄС, НАТО або інших союзів, регіональних об'єднань можна вважати лише формою, певним етапом досягнення головної мети.

Аналізуючи стосунки ЄС з Україною сьогодні можна констатувати, що з часом соціально-економічні й політичні умови стають дедалі жорсткіші. Зважаючи, що соціально-економічний потенціал країни постійно знижується, то вступ до ЄС виглядає все менш ймовірним. Крім цього Україна не має коштів для переозброєння та має військовий конфлікт з країною зі значним військовим потенціалом. Складається враження, що для Європейського союзу вигідніше кредитувати Україну, ніж приймати державу зі зруйнованою економікою.

Отже, всі зміни, що відбулися в Україні від революцій до реформування різних сфер показали, що не варто очікувати позитивних результатів відродження нації за рахунок зовнішніх факторів. Довгі роки Україна живе без чіткої стратегії розвитку держави крім ефемерних сподівань щодо входження до ЄС і НАТО. Лише в 2016 році затверджена «Стратегія–2020», але і її виконання передбачається в перспективі.

2. Неefективне державне управління економікою, недобросовісна та хаотична приватизація в Україні. Україна змінила курс розвитку на роздержавлення та приватизацію соціалістичної власності. Для обґрунтування необхідності приватизації в країнах колишнього соціалістичного табору західні фахівці (не вчені-економісти, а організації, які протидіяли розвитку країн соціалістичного табору) використали теоретичну спадщину А. Сміта 1729–1790 рр. та його послідовників, яка відображає епоху вільного підприємництва, вільного ринку. Коротко суть цієї класичної теорії полягає в такому: економікою керує «невидима рука» у вигляді ринкової конкуренції, втручання в управління економікою з боку держави шкідливо, індивідуальні підприємці, використовуючи свої особисті економічні інтереси, у загальній своїй сукупності принесуть країні більше доходів, ніж централізовано керована економічна система [10, с.32].

Відпустивши все на самотік та зайнявшись розбудовою власного бізнесу та своїх інтересів, уряд країни втратив відчуття реальності подій та зовсім не піклувався про майбутнє прийдешніх поколінь. Механізм приватизації став схожим на схему максимального та швидкого захоплення керівниками держави та членами уряду державної власності. При його впровадженні замість детального вивчення помилок, допущених у роки соціалізації, дослідження закономірностей розвитку форм власності, досвіду розвинених країн з приватизації й націоналізації окремих секторів економіки був взятий курс на повальну приватизацію державної власності.

Процес приватизації державного майна затягнувся на десятиліття тому, що в Україні до початку приватизації державна власність становила 85,4%. Проте ризики від цього процесу (можлива втрата робочих місць, зарплата, державна компенсація збитків тощо) ніким оцінені не були. Було проведено масову, повальну приватизацію, без належної оцінки позитивних і негативних соціально-економічних, екологічних, ідеологічних та інших наслідків. Багато підприємств були доведені до банкрутства або було розкрадене та продане все їхнє майно. З 1999 р. був змінений підхід до приватизації великих підприємств з урахуванням оцінки їх ліквідності та інвестиційної привабливості.

Основним в державному управлінні економікою є вмиле використання регуляторних підходів, які були втрачені, а соціальні, екологічні й державні інтереси країни були розмиті та не зрозумілі, на перший план вийшли інтереси великих приватних власників.

Сьогодні зрозуміло, що неможливо вирішити фундаментальні завдання в країні, якщо продовжувати політику дроблення потужних виробничих комплексів шляхом їх приватизації. Але й після 26-річного невдалого реформування економіки наразі спостерігаються необдумані та хаотичні дії керівництва України.

Підтримуючи думку фахівців, вважаємо, що для проведення приватизації залишків державної власності у вигляді великих заводів, сільськогосподарських земель, високотехнологічних об'єктів необхідно терміново скористатися позитивним досвідом зарубіжних країн та прорахувати очікувані ризики від таких дій. Оскільки, як зазначають сучасні науковці, можна з повною впевненістю очікувати, що після цих кроків Україна як велика суверенна держава припинить своє існування [10, с.34].

3. Застарілий державний менеджмент. Зі створенням нової держави при владі залишилися колишні комуністичні діячі. У них вже були сформовані свої методи та підходи до управління державою. З початком дії ринкового регулювання національною економікою стало зрозуміло, що для входження України як повноправного члена до світового простору, необхідно визначитися з курсом її розвитку.

В умовах глобалізації стратегічним курсом України обрано інтеграцію в Євросоюз. Для досягнення цієї мети Україна має наблизитися до основних стандартів і критеріїв, обов'язкових для членства. Головною умовою для країн-претендентів є досягнення європейських стандартів рівня і якості життя, в яких визначальним показником є ВВП на душу населення. Згідно з Копенгагенськими критеріями вступу до Євросоюзу, щоб стати тільки кандидатом на вступ до ЄС, необхідно мати ВВП на душу населення на рівні 4–6 тис. дол. США на рік [10, с.34]. Зважаючи на сьогоднішнє падіння соціально-економічних показників в Україні, приєднання до ЄС відійшло ще в дальшу перспективу.

Значним ударом для економіки ЄС став вихід Великої Британії. Економічне й політичне ослаблення ЄС спричинили масову міграцію бідного населення з країн Близького Сходу та Африки. Але, якщо поки розширення ЄС не передбачається, то Україна ще має надію на вступ до ЄС з політичних міркувань. Хоча, і це видається неможливим, зважаючи на військовий конфлікт на Донбасі та вкрай низький рівень життя громадян країни. Сьогодні Україна цікава для Європи як сировинний придаток, що не передбачає можливості рівноправного членства.

4. Зростання державного боргу через лобіювання приватних інтересів урядовцями. Більшість представників уряду мають власний бізнес і всі нормативно-правові акти, що приймаються, направлені на розширення та покращення цього бізнесу, інколи, і поза інтересами суспільства. Цю ситуацію віддзеркалюють рейтинги багатих людей світу, де кожен рік додаються заможні українці. І це відбувається на фоні тотального зубожіння населення України.

Ця жахлива картина доповнюється безвідповідальністю за неефективне управління економікою, непродумане реформування та невідповідне витрачання кредитів, отриманих від МВФ та інших кредиторів. На тлі відсутності стратегічних планів безконтрольно витрачаються як бюджетні, так і запозичені кошти.

Жоден уряд не прозвітував про напрями та ефективність витрачання кредитів, отриманих від міжнародних фондів. Зовнішній борг зріс до 980185 млн. грн. Кожен громадянин від немовляти до глибокого старого вже винен більше тисячі дол. США [11].

Продовження зубожіння населення та неможливість щось змінити остаточно підриває рівень довіри громадян до державного управління в Україні.

5. Нестабільність банківської сфери. З початку незалежності в Україні почали створюватися нові комерційні банки. За період кризових 2008 та 2014 років більшість з них припинили своє існування. Оскільки НБУ не виконував свою регулюючу функцію багато вкладників втратили заощадження.

Після революційних процесів 2014 року відбулася зміна керівництва НБУ, але і вона не призвела до зміцнення банківської системи, навпаки, спричинила її подальшу дестабілізацію. НБУ замість підтримки комерційних банків проводив дії, які

розбалансовували всю фінансову систему. Зрештою населення масово почало знімати свої банківські вклади і закуповувати валюту. Вартість кредитів зросла, що вплинуло на зниження активності підприємницької діяльності. За цей час відбулися зміни, які відкинули економіку України на декілька років назад: більше ніж у 3 рази девальвувала національна валюта, наполовину скоротилася кількість комерційних банків з втратою тисяч робочих місць, понад 90 млрд. дол. США були вилучені з обігу, що відповідає обсягу ВВП України, збільшилася недовіра населення до української банківської системи [12].

6. Несприятливий інвестиційний клімат. За прикладом багатьох іноземних країн, які виходили із кризи, важливим етапом стало залучення інвестицій в різні галузі. Макроекономічна стійкість країн до зовнішніх криз значною мірою залежить від їх спроможності не допустити втрати інвестиційної привабливості, інвестиційного обвалу, скорочення інвестиційних ресурсів.

Нажаль, Україні не вдалося запобігти інвестиційним втратам, а з тим – значущість країни для світової економіки помітно зменшилася (економічне зростання та зміна частки інвестицій набули від’ємних значень) [13, с.180].

Як приклад, світове посткризове відновлення вкотре підкреслило вагомість інвестицій для забезпечення економічної міцності країни. На жаль, в Україні інвестиційні втрати 2008–2009 рр. суттєво погіршили готовність світових інвесторів до входження в країну, а нерациональна інвестиційна політика 2010–2013 рр. по суті відвернула (вітчизняних і міжнародних) інвесторів від української економіки, наслідком чого є подальше зниження інвестиційного потенціалу. Цікавим для нашого дослідження є індекс інвестиційної привабливості розрахований Європейською Бізнес Асоціацією (ЕБА) (рис. 1).

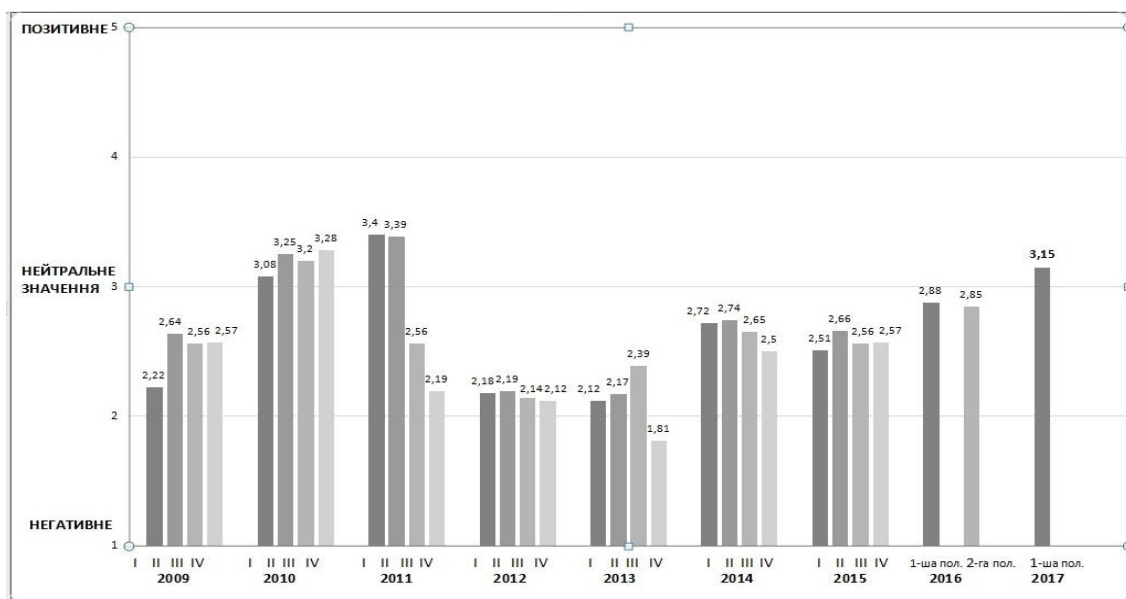

Рис. 1. Індекс інвестиційної привабливості України з 2009 по 2017 рр. [14]

У 2017 році індекс інвестиційної привабливості України досяг максимуму за останні шість років – 3,15 бала за 5-бальною шкалою. Європейська Бізнес Асоціація проводила дослідження за допомогою опитування керівників 142 найбільших міжнародних і українських компаній [14]. При цьому індекс 2016 року в червні становив 2,88 бала. Останній раз позначка індексу перетнула кордон у 3 бали лише наприкінці 2011 року. Результати опитування показали, що негативні настрої бізнесменів не зникли, але ослабли. Це зростання підтверджується непоганою ситуацією на ринках біржових товарів, де Україна є активним гравцем (зернові, сільгоспвиробництво, метали і руда).

Отже, до основних ризиків, що стримують інвесторів можна віднести: негативні тенденції в економіці; слабку фінансову дисципліну; високий рівень податків;

непередбачувану внутрішню й зовнішню політику; низький рівень довіри до системи державного управління; слабке антимонопольне регулювання; політичну монополію, надмірне боргове навантаження; високий рівень корупції; узурпацію влади та військову агресію. Переважно тягарем та перепорою для інвесторів є відсутність умов вільного підприємництва, перепони з боку місцевих органів влади чи навіть прямі корупційні вимоги.

7. Втрата суверенності держави. Після революційних процесів 2014 року в Україні почалися критичні зміни, які стосувалися цілісності території держави. Важкими для свідомості українців стали: втрата Автономної Республіки Крим та початок військових дій на території Донецької та Луганської областей. Це все відбулося на тлі спаду економіки й зниження якості життя населення України. Істотну частку доволі скромного державного бюджету (8,7%) доводиться витратити на військові потреби. Усього на оборону, охорону громадського порядку й судову владу припадає 19,2% з усіх витрат держбюджету за 2016 р. Для порівняння: на оплату праці з нарахуваннями на зарплату – 15,4%, на охорону здоров'я – 1,8%, на всі національні академії (наук, педагогічна, медична, сільськогосподарська) – 0,8% [10, с.37]. Уже четвертий рік продовжується військовий конфлікт в Україні, що негативно впливає на всі сфери життя і, найкритичніше те, що гинуть люди.

8. Катастрофічне зниження чисельності населення. Зниження рівня життя в Україні (галопаюча інфляція, зниження купівельної спроможності, підвищення житлово-комунальних тарифів) призвело до відтоку населення до інших країн. Крім цього, останні події – анексія Криму та бойові дії на Сході країни – стали потужними міграційними стимулами, що витісняють тисячі українців за кордон у пошуках притулку, з метою тимчасового або постійного проживання в інших країнах. Якщо на початку 90-х років випадки виїзду за кордон з метою працевлаштування були поодинокі, то сьогодні зовнішня міграція набуває глобального виміру.

Міграційна ситуація в Україні характеризується стабільною щорічною, починаючи з 1994 року, чисельною перевагою еміграції над імміграцією. Проте, незважаючи на таку ситуацію, до сьогодні в Україні відсутнє повноцінне міграційне законодавство за стандартами Євросоюзу та загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права, немає належної міграційної статистики, недостатня кількість комплексних наукових досліджень міграційних процесів із визначенням їхніх тенденцій і наслідків для всіх сфер суспільного життя [15, с.120]. Як наслідок, з 1990 по 2017 роки населення України зменшилося більше ніж на 20%.

До основних видів міграції, поширених в Україні, належать освітня та трудова. В Україні важливим чинником, що вплинув на поглиблення освітньої міграції є посилення економічної кризи та занепад вітчизняної системи освіти [16]. Відносно трудової міграції, то вона стала в нашій державі об'єктивною реальністю. Деякі експерти й дослідники називають Україну одним із найбільших донорів робочої сили в Європі.

Сьогодні, за різними даними, за кордоном у різних країнах світу працюють від 4 до 8 мільйонів українців. Україна продовжує залишатися країною походження трудових мігрантів як для країн СНД, так і для ЄС [17, с.121].

Зарубіжний дослідник Ф. Дювел, посилаючись на дані Світового банку, називає Україну другою країною в світі, після Мексики, за величиною міграційного коридору, третьою в списку країн походження емігрантів, після Індії та Китаю, та четвертою в списку приймаючих країн, після Німеччини. Кількісно еміграція оцінена ним у межах 4–15% усього населення або 20% працездатного населення [18].

Головними умовами для запобігання зростанню незворотної міграції українців і повернення їх на батьківщину є встановлення миру, забезпечення соціальної справедливості, зміни у політиці доходів, передусім в оплаті праці, створення робочих місць, а також викорінення корупції та розвиток громадянського суспільства [17, с.132].

Розглянутий перелік причин спаду української економіки можна продовжувати і доповнювати іншими політичними, організаційно-господарськими, правовими,

екологічними, економічними та іншими впливами. Але й ці причини характеризують кризову динаміку розвитку української економіки.

Отже, сьогодні необхідним є наукове обґрунтування структури економічних реформ. Узагальнення провідних розробок вітчизняних та зарубіжних учених з проблем реформування економіки, а також досвіду інших країн світу з реформування дозволило сформулювати такі необхідні складові теоретико-методологічного комплексу з обґрунтування структури реформ в Україні, як: стратегічна мета, концепція й модель визначення послідовності етапів реформування економіки України та її регіонів; комплекс теоретичних і методично-прикладних положень щодо визначення поетапності реформування; методичні положення та інформаційне забезпечення щодо проведення реформ у регіонах України; організаційно-економічний механізм цілісного реформування економіки України та регіонів.

Одним із важливих завдань для українських урядовців і політиків залишається подолання кризового спаду виробництва та споживання. Державне антикризове регулювання спрямоване на вироблення заходів зі стабілізації економіки під час кризових потрясінь; захист ключових підприємств, що перебувають у стратегічно важливих галузях, від кризових процесів, що протікають в економіці [19, с.66].

Висновки і перспективи подальших розробок. В умовах кризи та військової загрози зростає необхідність поєднання ринкових механізмів з державним регулюванням соціально-економічних процесів на всіх рівнях – від національного до місцевого. Сьогодні найважливіше, щоб українські політичні та економічні діячі усвідомили усю небезпеку економічної кризи та спільно й активно діяли для подолання сучасних проблем, розвитку демократії та європейських цінностей у державі.

Головні напрями державного регулювання економіки мають стосуватися антикризових заходів та стимулювати зростання національного виробництва шляхом гарантування політичної та фінансової стабільності. Україні потрібно якомога швидше виробити стратегію залучення інструментів та механізмів підтримки ринкових реформ ЄС і використовувати кращий досвід країн ЄС у трансформації соціально-економічної системи.

В перспективі подальших розробок вбачаємо доповнення переліку чинників, які найбільше вплинули на негативну динаміку національної економіки, його критичний аналіз та розробку антикризових заходів для кожного проаналізованого напрямку.

Література

1. Бодров В. Г., Балдич Н. І., Сафронова О. М. *Державне управління у фінансово-економічній сфері: навч.-метод. матеріали* / Уклад. В. М. Гаврилюк. К.: НАДУ, 2013. 88 с.
2. *Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій: колективна наук.-аналітична монографія* / За ред. Е. М. Лібанової. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. 355 с.
3. *Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку: монографія* / В. П. Антонюк, О. І. Амоша, Л. Г. Мельник та ін. // НАН України. Інститут економіки промисловості. Донецьк, 2011. 308 с.
4. Геєць В. М. *Нестабільність та економічне зростання: монографія*. К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2000. 344 с.
5. Полтерович В. М. *Элементы теории реформ*. URL: http://www.cemi.rssi.ru/publication/newbooks/theory-ref/th-ref_intr.php (дата обращения: 11.01.2018).
6. *Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія* / В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артёмова та ін.; за ред. Л. В. Шинкарук. К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2011. 696 с.
7. *Державне регулювання реалізації економічного потенціалу України в умовах глобалізації: монографія* / За заг. ред. Л. А. Кравченко. Сімферополь: Фенікс, 2013. 312 с.
8. Самуэльсон П. *Экономика*. Севастополь: Ахтиар, 1995. 384 с.
9. Павловський М. *Помилки реформ. Чи можливо їх виправити?* // Віче. 1997. № 1. С. 62–63.

10. Нова траєкторія розвитку національної економіки: мікро-, макро- та прикладні аспекти: монографія / За ред. О. В. Покатаєвої, М. В. Болдуєва, Г. Ю. Кучерової. Запоріжжя: КПУ, 2017. 452 с.
11. Державний борг. Економічна сутність державного боргу // Фінанси України та сусідніх держав. URL: http://pidruchniki.ws/1228112847265/finansi/derzhavniy_borg (дата звернення: 17.01.2018).
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2018).
13. Степанюк Н. А. Антикризове управління національною економікою України: інвестиційна складова // Управління інноваційною складовою економічної безпеки: монографія у 4-х т.; Т. III. Управління інноваційним базисом фінансової та інвестиційної складової економічної безпеки / За ред. О. В. Прокопенко, В. Ю. Школи, В. О. Щербаченко. Суми: Тритонія, 2017. С. 175–184.
14. The investment attractiveness index // European Business Association. URL: http://www.eba.com.ua/static/indices/iai/EBA_Investment_Attractiveness_Index_4th_quarter_2017_UA.pdf (access date: 19.01.2018).
15. Степанюк Н. А. Особенности миграционных процессов Украина-Польша / Redakcja naukowa: Renata Walczak, Katarzyna Osiecka // Modern problems of economic development. Current challenges of economics in theory and practice. Plock: Copyright by Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych Politechniki Warszawskiej, 2017. С. 120.
16. Степанюк Н. А., Павліха Н. В. Становлення освітньої міграції в умовах глобалізації // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне вид. Миколаїв. 2017. № 16. С. 207. URL: <http://global-national.in.ua> (дата звернення: 24.01.2018)
17. Степанюк Н. А., Крукевич Н. М. Трудова міграція в Україні: причини, наслідки та методи управління // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: зб. наук. праць. Львів: Галицька видавнича спілка. 2016. Вип. 16. С. 121–132.
18. Dvell F. Ukraine – Europe’s Mexico // Central and East European migration. Research Resources Report 13: Country profile. URL: <http://www.compas.ox.ac.uk> (access date: 19.01.2018).
19. Біла С. Пріоритети антикризової політики країн ЄС: досвід для України // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). К., 2010. № 1. С. 65–71.

References

1. Bodrov, V. H., Baldych, N. I., Safronova, O. M. (2013). *Public administration in the financial and economic sphere [Derzhavne upravlinnia u finansovo-ekonomichnii sferi]*, NADU, Kyiv, 88 s. [in Ukrainian]
2. *The human development in Ukraine: opportunities and directions of social investments: collective scientific and analytical monograph* (2006). Ed. by E. M. Libanova [Liudskiyi rozvytok v Ukraini: mozhlyvosti ta napriamy sotsialnykh investytsii: kolektyvna naukovo-analitychna monohrafiia], Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy, Kyiv, 355 s. [in Ukrainian]
3. Antonyuk, V. P., Amosha, O. I., Melnyk, L. G. and etc. (2011). *The human capital of Ukraine’s regions in the context of innovation development: monograph [Liudskiyi kapital rehioniv Ukrainy v konteksti innovatsiinoho rozvytku: monohrafiia]*, NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti, Donetsk, 308 s. [in Ukrainian]
4. Heets, V. M. (2000). *Instability and economic growth: monograph [Nestabilnist ta ekonomichne zrostannia: monohrafiia]*, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy, Kyiv, 344 s. [in Ukrainian]
5. Polterovich, V. M. *Elements of reform theory [Elementy teorii reform]*, available at: http://www.cemi.rssi.ru/publication/newbooks/theory-ref/th-ref_intr.php [in Russian]
6. Heets, V. M., Shynkaruk, L. V., Artemova, T. I. and etc. (2011). *Structural changes and economic development in Ukraine: monograph. Ed. by L. V. Shynkaruk [Strukturni zminy ta*

- ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: monohrafiia*], Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy, Kyiv, 696 s. [in Ukrainian]
7. *State regulation of realization economic potential at Ukraine in the conditions of globalization: monograph (2013)*. Ed. by L. A. Kravchenko [Derzhavne rehuliuвання realizatsii ekonomichnoho potentsialu Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia], Feniks, Simferopol, 312 s. [in Ukrainian]
  8. Samuelson, P. (1995). *Economics* [Ekonomika], Akhtiar, Sevastopol, 384 s. [in Russian]
  9. Pavlovskiy, M. (1997). *The failure of reforms. Is it possible to fix them?* [Pomyly reform. Chy mozhyvo yikh vypravlyty?], Viche, No. 1, s. 62–63 [in Ukrainian]
  10. *New trajectory of national economy development: micro-, macro- and applied aspects: monograph (2017)*. Ed. by O. V. Pokataeva, M. V. Bolduev, G. Yu. Kucherova [Nova traiektoriia rozvytku natsionalnoi ekonomiky: mikro-, makro- ta prykladni aspekty: monohrafiia; za red. O. V. Pokataevoi, M. V. Boldueva, H. Yu. Kucherovoi], KPU, Zaporizhzhia, 452 s. [in Ukrainian]
  11. *State debt. The economic essence of state debt* [Derzhavnyi borh. Ekonomichna sutnist derzhavnoho borhu], *Finansy Ukrainy ta susidnikh derzhav*, available at: http://pidruchniki.ws/1228112847265/finansi/derzhavniy_borg [in Ukrainian]
  12. *Official website of the State statistics service of Ukraine* [Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy], available at: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian]
  13. Stepaniuk, N. A. (2017). *Anti-crisis management of the national economy of Ukraine: investment component, Management of the innovative component of economic security: monograph in 4 vol., Vol. III: Management of innovative basis of the financial and investment component of economic security*. Ed. by O. V. Prokopenko, V. Yu. Shkhola, V. O. Shcherbachenko [Antykryzove upravlinnia natsionalnoiu ekonomikoiu Ukrainy: investytsiina skladova, Upravlinnia innovatsiinoiu skladovoiu ekonomichnoi bezpeky: monohrafiia v 4 t., T. III: Upravlinnia innovatsiynym bazysom finansovoi ta investytsiinoi skladovoi ekonomichnoi bezpeky; za red. O. V. Prokopenko, V. Yu. Shkholy, V. O. Shcherbachenko], Trytoria, Sumy, s. 175–184 [in Ukrainian]
  14. *The investment attractiveness index, European Business Association*, available at: http://www.eba.com.ua/static/indices/iai/EBA_Investment_Attractiveness_Index_4th_quarter_2017_UA.pdf.
  15. Stepaniuk, N. A. (2017). *Peculiarities of migration processes Ukraine-Poland*. Redakcja naukowa: Renata Walczak, Katarzyna Osiecka. *Modern problems of economic development. Current challenges of economics in theory and practice*, Płock: Copyright by Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych Politechniki Warszawskiej, s. 120.
  16. Stepaniuk, N. A., Pavlikha, N. V. (2017). *Formation of educational migration in the conditions of globalization* [Stanovlennia osvitnoi mihratsii v umovakh hlobalizatsii], *Globalni ta natsionalni problemy ekonomiky: elektronne vydannia*, No. 16, s. 207, available at: <http://global-national.in.ua> [in Ukrainian]
  17. Stepaniuk, N. A., Krukevich, N. M. (2016). *Labor migration in Ukraine: causes, consequences and management methods* [Trudova mihratsiia v Ukraini: prychny, naslidky ta metody upravlinnia], *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, Galytska vydavnycha spilka, Lviv, No. 16, s. 121–132 [in Ukrainian]
  18. Dvell, F. *Ukraine – Europe’s Mexico, Central and East European migration. Research Resources Report 13: Country profile*, available at: <http://www.compas.ox.ac.uk>.
  19. Bila, S. (2010). *The priorities of EU anti-crisis policy: experience for Ukraine* [Prioritytety antykryzovoi polityky krain ES: dosvid dlia Ukrainy], *Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologhiia, pravo)*, Kyiv, No. 1, s. 65–71 [in Ukrainian]